

KISS DÁVID

A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT RENDEZŐ GÁRDÁJÁNAK TÖRTÉNETE 1946–1947

BEVEZETŐ

A második világháborút követő Magyarország demokráciakísérletének több hátráltató tényezője is volt, nem is beszélve a későbbi diktatúra „eleve elrendeltetésének” kérdéséről. Utóbbira példa Sztálin híressé vált idézete is, miszerint az új háború hozadéka lesz az is, hogy a győztesek ráerőltetik saját rendszerüket a legyőzöttekre.¹ Magyarországnak geopolitikai helyzetéből és a szövetséges hatalmak stratégiájából a szovjet megszállás és a későbbi kommunista rendszer kiépítése adatott meg.

A szovjet külpolitikának kezdetben nem állt érdekében, és külpolitikai céljainak az eléréséhez nem volt módja saját rendszerének az azonnali adoptálása, de már a kezdetektől igyekezett saját erőit, jelen esetben Rákosi Mátyást és a Magyar Kommunista Pártot (MKP), bizonyos előnyökhöz juttatni. Egyik ilyen kedvezmény a két világháború közötti német szocdem és kommunista, illetve osztrák és magyar szocdem mintára megszervezett Rendező Gárda (RG) volt, amely gyakorlatilag az MKP saját párthadseregeként funkcionált, és a létszáma 1947-ben már jelentős mértékben meghaladta az akkori Magyar Honvédségét. Ráadásul a Szociáldemokrata Párt (SZDP) hasonló szervezete is közel 20 ezer fős volt, amely fölött olyan, az MKP-val együttműködő személyek álltak, mint Szakasits Árpád és Marosán György. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) lényeges törekvése az 1945 májusára közel 50 ezer fősre duzzasztott haderő leépítése volt.

A kommunista térnyerés ugyanakkor nem csak a hadseregben, hanem a rendőrségnél és a határőrségnél is jelentős volt. Ennek ellenére Rákosiék nem érezhették a befolyásukat kellőképpen megalapozottnak, azzal kapcsolatban is lehettek – utólag visszatekintve nem megalapozott – félelmeik, miszerint a szovjet haderőt esetleg kivonják az országból. A privát párthadsereg felállítása ezért is lehetett számukra

¹ SZAKÁCS Sándor–ZINNER Tibor: *A háború „megváltozott természete. Adatok, adalékok, tények és összefüggések 1944–1948.* Budapest, Magánkiadás, 1997. 28–45.; GERGELY Jenő–IZSÁK Lajos: *A huszadik század története.* Budapest, Pannonica Kiadó, 2000. 306–342.

fontos. Lényeges azt is megemlíteni, hogy Bulgáriában a helyi kommunista párt hatalmának a megragadását jelentős mértékben segítette a Népi Gárda is.²

A kommunista gárda megalakításáról már a 2017-es VERITAS évkönyvben írtam, a szervezet történetét 1946-ig tekintettem át; ebben az esztendőben került Halas Lajos, a Munkásőrség későbbi első országos parancsnoka az élére. Jelen írásomban innen fogom felvenni a fonalat, és 1947 végén fejezem be, amikor elkezdődik az MKP és az SZDP gárdájának a fúziója.

A GÁRDA MEGALAPÍTÁSA

Az MKP vezetése 1945. május 4-én hozott döntést saját, kezdetben 5000 fős gárda felállításáról. Szeptemberre az akkori Budapest mellett a környező településeken (több 1950-ben a főváros külső kerületévé vált) állítottak fel gárdaalakulatokat, nagyrészt a Duna vonalától keletre. Anyagiak híján sok esetben csak karszalaggal látták el őket, a későbbiekben egyenruhát (kék ing és vörös nyakkendő) is rendszeresítettek. Kezdetben az MKP párházait őrizték, választási agitációt folytattak, plakátokat ragasztottak és rendezvényeket biztosítottak. Több helyen a szélsőbalos megnyilvánulások az MKP vezetőségének sem voltak szalonképesek. A szervezet tagjai párttagok lehettek, kezdetben 18–35, később a 20 és 50, majd 20–40 év közötti férfiak és nők. Vidéken megyei és járási szinten szervezték az egységeket, a fővárosban a budapesti instruktor alá tartoztak a kerületek és a környező települések is. Az adott pártszerv nevezte ki a területén lévő RG instruktorát, így például a megyei MKP-szerv a megyeit. A későbbiekben félraj–raj–szakasz–gárdaszervezet alkotta a struktúrát. A nagyobb városokban külön egységek alakultak. Egy ideig regionális parancsnokságokat szerveztek, az RG felsőbb parancsnokságai öt fősekké váltak.

1945 végétől az „illetékes”, azaz helyi pártszervek vezetői utasítást adhattak az RG parancsnokának, utóbbiak írásos parancsai viszont csak az előbbieket ellenjegyzésével voltak érvényesek. A párthadsereg és elitalakulat jelleget a szabályzatban

² A nemzetközi és a hazai előzményekről: KISS Dávid: *A Munkásőrség előzményei*. In: *Ahogy mi látjuk*. Szerk. GERGELY Jenő. Budapest, ELTE BTK, 2007. 243–265.; Az SZDP gárdájáról, és az MKP gárdájának a megalakításáról: KISS Dávid: *A Szociáldemokrata Párt (SZDP) Rendező Gárdájának a megszervezése*. In: *Rendszerváltások kortársa és kutatója. Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára*. Szerk. SÍPOS Balázs–VARGA Zsuzsanna. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013. 276–281. – KISS Dávid: *A Szociáldemokrata Párt Rendező Gárdája 1945–1948*. In: *VERITAS Évkönyv 2015*. Szerk. UJVÁRY Gábor. VERITAS Történetkutató Intézet – Magyar Napló, 2015. 279–315. (A továbbiakban: KISS, 2015.) – KISS Dávid: *A Magyar Kommunista Párt (MKP) „Munkásőrségének”, a Rendező Gárdának a megszervezése 1945-ben*. In: *VERITAS Évkönyv 2017*. Szerk. UJVÁRY Gábor. Budapest, VERITAS–Magyar Napló, 2017. 265–281.

egyértelműen definiálták. „A rendezőgárda a párt védelmi szerve, és mint ilyen a párt irányítása alá tartozik.” Ugyanakkor a következő cél lebegett a szemük előtt: „[...] az MKP hatalmas, erős védelmi alakulata.” (sic!) legyen a későbbiekben. 1946-ban nagyrészt Kelet-Magyarországon haladt a szervezés, de ennek a kaotikusságát mutatja, hogy pontos létszámadatokkal sokáig nem rendelkeztek. Kezdetben sport és alaki, ideológiai kiképzés szerepelt a programjukban, több helyen fegyveres kiképzést is folytattak. A gárda szervezését először Keszöcze Endre, majd Rendek András irányította, 1946-tól – valószínűleg a szervezés problémája miatt – Halas Lajos került a párthadsereg élére. Az év elején több megyében a központi utasítás ellenére sem neveztek ki parancsnokot.³

SZERVEZETI KORREKCIÓK

Az MKP-nél az országos szervezés 1946-ban eléggé kaotikusan haladt, a szociáldemokraták ezen a téren jóval előrébb tartottak. Így az esztendő végén az MKP RG élére Halas Lajos került, aki már a '30-as évektől kezdve kapcsolatban volt a kommunistákkal, ugyanakkor megfelelő katonai tapasztalattal is rendelkezett. 1946. november 1-jén vette át országos viszonylatban az irányítást. A helyzetet így jellemezte: „A már meglévő jelentésekből próbáltam kiindulni, de ez őszintén szólva a semmivel volt egyenlő. Előlről kellett tehát kezdeni a szervezést” – írta a pártvezetésnek szóló jelentésében.

Kezdetben a megyei párttitkárokkal vette fel a kapcsolatot, hogy nevezzék meg azokat, akik a szervezéssel foglalkozzanak, de csak ketten válaszoltak a levelére. November 25-én újra a megyéknek – és ekkor már a járásoknak is – írt körlevelet, amelyre öt megyei és „kb. 21-22 járási vezető” jelentkezett nála. A helyzetet a következőképpen értékelte. „Az időközben befutott jelentésekből egybehangzóan meg lehet állapítani, hogy a már meglévő R. G.-k működése erősen szektariánus, nem jó irányban halad. Ezt a csak katonai jellegű szervezkedést igyekszünk megváltoztatni olyformán, hogy egyrészt legalább a megyei R. G.-k élére politikailag képzett elvtársakat állítunk, másrészt a pártoktatást a R. G. minden tagjára kötelezővé tesszük.” Ekkor egyébként 15 ezresre becsülte az országos létszámot, amelyből hatezren voltak felszerelve.

A gárda ruháit a VAFOSZ⁴ gyártotta. Ugyanakkor Halas szerint a cég nem tudta, vagy nem akarta ellátni ruhával őket, ami azért nem tetszett neki, mivel a már felsze-

³ Uo.

⁴ Vagyis a Vállalati Alkalmazottak Fogyasztási Szövetkezete. A MKP-nak az SZDP-hez és a többi párthoz hasonlóan voltak pártvállalatai, az említett VAFOSZ is ilyen volt. A gazdasági teendőket a pártnak Gerő Ernő látta el. A KV Szervező Bizottsága alatt működött a gazdasági osztály, amely közvetlen irányította az MKP cégeit. A párt a szovjetektől kapott, vagy pedig maga szervezett

rejt egységeket sokkal jobban fel tudták használni. A helyzet megoldására egy új üzemmel javasolta a kapcsolatfelvételt. Mellesleg remélte, hogy 1947-ben az RG létszáma duplájára nő. A korabeli helyzetet nagyon jól érzékelteti, hogy a központi autóosztályról egy roncsot kaptak, amit fel akartak újítani.⁵ Csak 1947-ben utaltak ki egy autót állandó használatra a gárdának.⁶

Mindennek ellenére Halas eléggé energikusan vehette kézbe a szervezést, mivel 1947. január 23-án már 18 424 gárdistát tartottak nyilván, 14 megyei bizottsággal álltak összeköttetésben. Ezeken a helyeken az állomány 60%-át tervezték még a télen pártoktatásban részesíteni. Volt, ahol saját értékelésük szerint jól dolgoztak az RG tagjai, például a fővárosban vállalták a Műegyetem egyik épületének a teljes rendbepozícióját, összesen hatezer munkaórával. Vidéken a jelentések leadása nem volt még rendszeres, ekkor például hatezer főnek volt RG sapkája.⁷

vállalatokat. A gazdasági osztály vezetője Szilágyi Pál volt, majd Sebes Sándor lett, az első helyettes Csillag Miklós, a második Lantos Dezső volt. Csillag a későbbiekben Rákosi titkárságán volt ügyvezető. A gazdasági adminisztrációs részleget Kálmán László irányította, ide tartozott a VAFOSZ és az örségek ellátása is, amelyek kezdetben az RG részei voltak, és Ondok János szervezte meg őket. A VAFOSZ-nál az MKP készleteit helyezték el. 1947-ben az MKP-nak 35 milliós bevétele és 24 milliós kiadása volt. (HUBAI László–SZABÓ Éva: *A Magyar Kommunista Párt gazdálkodása 1944–1948*. In: *A koalíciós korszak pártjainak gazdálkodása 1944–1949*. Szerk. VIDA István, Gondolat Kiadó, Budapest, 2008. 47–101.)

⁵ Politikatörténeti Intézet Levéltára (PIL), 274. fond (f.) 16. csoport (cs.) 38. őrzési egység (ő. e.) (A forrás közben a Magyar Nemzeti Levéltárba került.) Halas Lajos: Jelentés a RG szervezéséről 1946. december 23. A Rendező Gárda szervezetére és munkájára vonatkozó iratok. 1945. szeptember 18–1948. április 22.

⁶ 8026 volt a rendszáma. (PIL, 274. f. 5. cs. 82. ő. e.) Jól érzékelteti az MKP szervezési nehézségeit, az egyik helyi szervezet beszámolója is: „Tisztelt Halas Elvtárs! A(z) R. G. szervezeti felépítését és feladatait ismertető sokszorosított lapot megkaptuk. Megyénkben az R. G. még nem működik, csak Sa-ujhelyen (Sátoraljaújhelyen) van megszervezve úgy, hogy az valóban gárdának nevezhető. Jelenleg még nem állunk úgy szervezetileg a járásokban, hogy lennének járási R. G. vezetőink. Előbb megfelelő járási titkárt kell beállítanunk. A helyzet jobb megvilágítására csak annyit írok, hogy erőfeszítésünk például arra irányul, hogy a pártnapokat rendszeresítsük a szervezetekben. Folyik a vezetőségek kicserélése, s a maguk elé kitűzött cél elérésekor március 1.-én fogunk csak odajutni, hogy az R. G.-t megyszerte kiépítsük. Természetesen addig is – ahol megfelelő erős jó vezetőséggel rendelkező szervezetünk van, ill. lesz – megszervezzük helyileg a gárdát és ideiglenesen a megyéhez kapcsoljuk. Utánvételt felszerelést küldtetek a Megyei Bizottság címére, de pénz hiányában nem tudtuk átvenni, s az éppen itt lévő g. h. revizor visszaküldte. Szabadság! (PIL, 274. f. 16. cs. 39. ő. e. Az MKP Zemplén megyei szervezetének levele Halas Lajosnak 1946. december 13. Sátoraljaújhely (A megyei propaganda vezető aláírása nem olvasható.)

⁷ Az alábbi megyékben (a forrásban használt megnevezéseket használom) működött a gárda a megye teljes területén, a következő létszámokkal: Abaúj megye: 290 fő, Baranya: 179, Borsod: 1400, Csongrád: 420, Észak-Pest: 1670, Hajdú: 400, Komárom: 734, Nógrád: 1423, Heves: 163, Szolnok: 300, Fejér: 665, Dél-Pest: 1274, Veszprém: 961, Szabolcs: 1133. összesen: 11 012 fő. Csak a megyeszékhelyen működött RG a következő közigazgatási egységekben: Békés: 146, Bihar: 370, Győr: 128, Somogy: 40, Vas: 264, Sopron: 44, Zala: 120. Nagy-Budapesten 6300 fő, országosan: 18 424 fő.

A következő három hónapban több célt is kitűztek maguk elé. 18-ról 20 ezerre akarták emelni a létszámot, a legfontosabb ipari centrumokban lévőket fel akarták szerelni: Pécsét, Salgótarját, Miskolcot, Debrecent, Szegedet, Gyórt, Tatát, Dorogot. Április 13-án Budapesten megyei vezetői értekezletet terveztek tartani, ahol a hétfős országos intéző szervezet akarták megválasztani. Az MKP propaganda osztályával május 1. előkészítése, és a pártoktatás folytatása is kiemelt szerepet kapott.⁸

Halas ugyanakkor nem lehetett meglepődve a működési szabályzattal, így több ponton is változtattak a régin. A fegyverviselés 1946 végén már megengedett volt, de ennek a részletes szabályait csak a későbbiekben tervezték kidolgozni. A korábbiakhoz képest a feladatok bővültek, mivel a rendőrséggel és a hadsereggel együttműködhetett a szervezet. Ez sajátos és torz módon egyezett a HM „milic-tervezetével”, miszerint a hivatásos és sorozott haderő mellett egy milícia rendszerű erőt is szerveztek volna. A párt és a fegyelmi ügyekben a pártvezetésnek rendelték alá őket, mellesleg azt is kiemelték, hogy elsősorban párttagok, és csak utána az RG tagjai. A parancsnokok egyben a pártszervek tagjai voltak, csak ha a végrehajtó bizottság (vb) hozott határozatot, az volt érvényes a gárdára, ez ellen az országos RG szervezethez lehetett fellebbezni.⁹

A hierarchiában a következő változások történtek. A Központi Végrehajtó Bizottság által kinevezett parancsnok állt a szerv élén, amely a Központi Szervező Bizottságnak (KSZB) alárendeltségébe tartozott, ennek engedélyével adhatott utasításokat. A parancsnokságnak a következő részlegei voltak: motoros,¹⁰ propaganda, sajtó és adminisztráció. Csak az MKP Központi Vezetőség (KV) menthette fel az országos parancsnokot. A taggá válás kritériumait megszigorították: csak 18–45 év közötti férfi vagy nő – aki egy éve párttag, szellemileg és testileg is alkalmas – lehetett gárdista. A jelentkezés önkéntesen történt, külön kihangsúlyozták, hogy „Erőszakos, kényszerített toborzás tilos.”¹¹

Közülük továbbra is csak 6 ezren voltak teljesen felszerelve. Ugyanakkor a nyugati országrészen a szervezés terén még mindig le voltak maradva. (PIL, 274. f. 16. cs. 38. ö. e. Halas Lajos jelentése az RG szervezéséről 1947. január 23. A Rendező Gárda szervezetére és munkájára vonatkozó iratok, 1945. szeptember 18–1948. április 22.)

⁸ PIL, 274. f. 16. cs. 38. ö. e. Az RG három hónapos munkaterve 1947. május 1-ig. A Rendező Gárda szervezetére és munkájára vonatkozó iratok, 1945. szeptember 18–1948. április 22.

⁹ PIL, 274. f. 16. cs. 38. ö. e. Az MKP RG szervezeti felépítése. A Rendező Gárda szervezetére és munkájára vonatkozó iratok, 1945. szeptember 18–1948. április 22.

¹⁰ Halas Lajos úgy emlékezett vissza, hogy Sugár Tibornak, aki kirakatrendezőként és fotósként dolgozott, volt egy motorja, amivel vidékre vitte őket. Ő a későbbiekben a *Munkásőr* című lap társadalmi állományú, azaz nem hivatásos fotósa lett. (HALAS Lajos: *Az „R” Gárdától a Munkásőrségig*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1986. 96–130.)

¹¹ PIL, 274. f. 16. cs. 38. ö. e. Az MKP RG szervezeti felépítése. A Rendező Gárda szervezetére és munkájára vonatkozó iratok, 1945. szeptember 18–1948. április 22.

A diszlokáció a következőképpen alakult: Nagy-Budapest I–XVI. kerületek, peremközségek: Budafok, Albertfalva, Cinkota, Nagytétény, Soroksár, és az önálló üzemek. A járásokban osztagokat szerveztek, amelyeket a megyei RG szerve fogott össze. Az országos parancsnok állt a hierarchia csúcán, őt a helyettese, és a nagybudapesti parancsnok követte. A nagybudapesti, a megyei, és a kerületi parancsnokoknak két-két helyettesük és egy adminisztrátoruk volt, a járási osztagparancsnoknak és az üzemi parancsnoknak szintén. Az alsóbb szinteken a következő változás történt: a szakaszokat nem osztag, hanem század fogta össze, és 12 fős egészségügyi egységet is szerveztek. Közvetlen az országos parancsnokság alá tartoztak a nagybudapesti és a megyei szervek, illetve egy propaganda parancsnokság és a sajtódekoráció, továbbá a központi részleg motoros és a kerékpáros parancsnoksága. A nagybudapesti alá a kerületek, önálló üzemek, és a peremvárosok parancsnokságait rendelték. A megyei alatt a járások és a törvényhatósági jogú városok parancsnokságai helyezkedtek el. A jelentkezés feltételein is módosítottak: ez önkéntesen a helyi parancsnoknál történt, csak a 160–200 cm magas jelentkezőket lehetett felvenni. A felvételt három hónap próbaidő követte, amelynek a végén egy rajparancsnokból és két gárdistából, továbbá az RG és a pártvezetőségéből álló bizottság döntötte el az alkalmasságot, többségi szavazással. A „vizsgán” politikai stb. kérdéseket tettek fel, majd az ünnepélyes igazolványátadás zárta a tortúrát. Kilépni ekkor már csak nyomos indokkal lehetett, amelyet a központi parancsnoknak kellett jelenteni. Az önkéntes kilépést írásban indokolhatták, a kizárásról pedig egy fegyelmi bizottság döntött.¹²

A GÁRDA SZABÁLYZATA

Halas a működési szabályzatnál tovább jutott mint az elődje, így megszerkesztették a gárdisták kötelességeit és jogait tartalmazó dokumentumot is. Ennek az ismerete azért fontos számunkra, mivel elvileg e szabályokat kellett betartania a szervezet minden tagjának. Ugyanakkor az ilyen dokumentumokból arra is lehet következtetni, hogy milyen problémák előfordulása lehetett gyakori az RG-ben, hiszen a szabályzatban ezek orvoslására külön hangsúlyt fektettek.

A kötelmeket a következőkben határozták meg. A gárdista minden felszólításra szolgálattételre kötelezhető volt, ilyenkor tisztán, megborotválkozva, egyenruhában kellett megjelennie, és a szolgálatban szolgálati helyén köteles volt addig maradni, amíg le nem váltották. A kommunista ideológia megfelelő elsajátítása, szemináriumi

¹² Uo.

tanulmányok folytatása, a gárdanapon, rendezvényen történő részvétel, a vezetők támogatása, parancsuk végrehajtása is kötelező volt. A szolgálati hely elhagyása, italozás nem volt megengedett. „Tilos szolgálati időben női ismeretséget kötni, vagy R. Gárdista nőekkel jó erkölcsbe ütköző magaviseletet tanúsítani. [...] Tilos zártrendben menetelő, vagy álló egységből elmenni, lemaradni, vagy bárminemű olyan viselkedés, ami ezt az egységet esetleg nevetség tárgyává teszi. [...] Tilos a Gárdán belül frakciót folytatni. [...] Női Gárdistának szolgálati idő alatt arcfestéket használni és cigarettázni tilos.” A „lovagrendnek” természetesen a magánéletébe is beleszóltak, nyilván nem véletlenül: „1./ Tilos részegeskedni, vagy botrányokat rendezni. 2. /Tilos erkölcstelen életet élni akár házasságon belül, vagy házasságon kívül. 3. / Tilos a szolgálaton kívül egyenruhát hordani, vagy más célokra felhasználni.”¹³

A kötelességek mellett a jogait a következőképpen szabták meg. Joguk volt a feladataikat ismerni, az elkövetett igazságtalanságok orvoslásához, a felsőbb vezetőnek a szolgálati út be nem tartásával jelenteni a szabálytalanságokat. „Joga van a Gárda életéről megfelelő kritikát gyakorolni úgy, hogy az építő és ne romboló legyen. (Ezzel a joggal csak frakciózás nélkül élhet.)” A frakciózás persze igen tág fogalomnak számított, amit gyakorlatilag bármilyen esetben, bárkire rá lehetett fogni. Szolgálati időben egyenruha viselése, és igazolvány hordása, intézkedési jog, zavartkeltők tömegből való kiemelése, hatóságnak átadása, „[...] vagy ennek hiányában az illetőt, vagy illetőket fogva tartani” is megengedett volt. Lényegében az MKP többet megengedett a gárdájának, mint az SZDP.¹⁴

A gárda vezetőivel kapcsolatban is rendelkezett a szabályzat. A rajparancsnok kötelmei a következők voltak: rajának irányítása, ellenőrzése, a kijelölt feladatok ellátása, tájékoztatás, nyilvántartás vezetése, példamutatás. A rajban a fegyvelemsértési eljárás saját hatáskörébe tartozott. A parancsnok a helyi pártszervezet titkárával köteles volt a mindenkori szolgálatot megbeszélni, és azt egy közös terv alapján kidolgozni, szemináriumokat indítani, a tehetséges gárdistát pártoktatásra javasolni, havi jelentést kellett tennie és a kádernyilvántartás vezetését végeznie.¹⁵ Tilos volt a nem hozzá beosztottakkal intézkedni, a gárdistákkal durván bánni. „Gárdista nőekkel szemben a parancsnoki hatalommal visszaélni, vagy velük bárminemű viszonyt folytatni tilos. Gárdistától bárminemű olyan szívességet elfogadni, mint pl. italfize-

¹³ PIL, 274. f. 16. cs. 38. ö. e. Az MKP gárdistáinak kötelmei, tilalmai és jogai. A Rendező Gárda szervezetére és munkájára vonatkozó iratok, 1945. szeptember 18–1948. április 22.

¹⁴ Uo. – Vö. Kiss 2015. 279–315.

¹⁵ Az ezen szereplő adatok: iskola, képzettség, származás, fejlődési fok, mire alkalmas, mit tud, stb. (PIL, 274. f. 16. cs. 38. ö. e. Az MKP gárdistáinak kötelmei, tilalmai és jogai. A Rendező Gárda szervezetére és munkájára vonatkozó iratok 1945. szeptember 18–1948. április 22.)

tés, vagy bármi más, ami azzal a veszéllyel jár, hogy ezáltal függő viszony keletkezik a hozzá beosztottal.”¹⁶

A felszerelés Halas kinevezését követően a következőkkel egészült ki: lumberjach,¹⁷ tábori szürke zubbony, hosszú nadrág, csatos szíj, barna vagy fekete félcipő.¹⁸ Ugyanakkor a rangjelzések és az igazolvány is változott.¹⁹ Az előléptetésekről az országos MKP Káderosztály és az országos parancsnok rendelkezhetett, mindezt a vezetői készség, a politikai képzettség döntően befolyásolta. Aki a kezdő és a haladó szemináriumot jól elvégezte, és pártiskolára javasoltak, rajparancsnok lehetett. Az önálló üzemi parancsnokoknak háromhetes pártiskolát, a magasabb beosztásúaknak 2–6 hónaposat kellett elvégeznie, és előtte hat hónapig alsóbb parancsnokként megfelelően szolgálnia. A kitüntetési rendet is szabályozták: gárda-jelvény, érme a rohammunkáért. Szalagformában is lehetett hordani ezeket, ugyanakkor a kiképzési rendet is megszabták.²⁰ Halas Lajos 1947 szeptemberében javaslatot tett a Rendező Gárda Közlöny bevezetésére, amely háromhavonta jelent volna meg. A javaslatot a KSZB nem fogadta el, helyette a *Pártmunkában* című lapban kapott a gárda állandó rovatot.²¹ Halas mellett azonban mások is szerettek volna gárdát szervezni a párton belül...

¹⁶ Uo.

¹⁷ Kiskabát.

¹⁸ 1947-ben Halas Lajos minden megyébe 50 rend ruha kiküldését javasolta, de a KSZB ezt nem támogatta. (PIL, 274. f. 5. cs. 47. ö. e.)

¹⁹ Minden gárdistának piros embléma volt a bal karján. A rajparancsnok és helyettese az embléma fölött 8 cm hosszú, 6 cm széles piros csíkot viselt. Szakaszparancsnok: 3 csík, kerületi, üzemi, járási adminisztrátorok: 1 ezüst csík, kerületi, üzemi, járási helyettesek: ezüst embléma és 1 csík, parancsnokok: 3 csík. Ha nem volt 50 fő az egységben, akkor piros volt az ezüst szín helyett. A megyei adminisztrátor: arany embléma és 1 csík, megyei parancsnokhelyettes: 2 csík, parancsnok: 3 csík. Központi parancsnok: arany embléma és 13 mm-es sáv, amennyiben az üzemi egységknél az 500 főt elérték, arany sáv. Központi és nagy-budapesti parancsnokságok beosztottjai: 8 cm hosszú és 13 mm vastag arany sáv és 6 mm vastag csík a sáv fölött, arany embléma. Nagy-budapesti parancsnokhelyettes: arany sáv 2 csík, parancsnok: 3 csík. Az országos parancsnokhelyettesnek 8 cm hosszú és 25 mm vastag sáv. Országos parancsnok: 8 cm hosszú, és 30 mm vastag arany sáv. Mindezek a sapkán is viselhetők voltak, amin még szegélyzsinór is volt használható, a rendfőközetnek megfelelő színben. A gárdaigazolványban nem volt fénykép, és csak a párttagsági könyvvel együtt volt érvényes. Ezen a központi parancsnokság ellenőrző bélyegzőt használt, így érvényesítették. (PIL, 274. f. 16. cs. 38. ö. e. Az MKP gárdistáinak kötelmei, tilalmai és jogai. A Rendező Gárda szervezetére és munkájára vonatkozó iratok 1945. szeptember 18–1948. április 22.)

²⁰ Zártrend (vigyázz, jobbra át, balra át), elméleti, szolgálatadás (kordonvonás, őrszolgálat, felvonulás rendezése, biztosítása, kerékpár, motoros). Egészségügyi (elsősegély), sport (bokszt, birkózás, talajtorna, szertorna, vízi torna, turisztika, vitorlázó repülés, asztalitenisz, kerékpár, stb.) (PIL, 274. f. 16. cs. 38. ö. e. Az MKP gárdistáinak kötelmei, tilalmai és jogai. A Rendező Gárda szervezetére és munkájára vonatkozó iratok 1945. szeptember 18–1948. április 22.)

²¹ A Közlöny szerkesztőbizottságába három fővárosi és öt vidéki vezetőt javasolt, a megyei szervezeteknek kettő, a járásoknak három darabot küldtek volna szét. (PIL, 274. f. 5. cs. 86. ö. e.)

RATKÓ-GÁRDA

Alighogy az MKP gárdája országosan is kezdett kiépülni, új ötlettel rukkolt elő a Textilipari Munkások Országos Szabad Szakszervezete, ugyanis az MKP KSZB-nek benyújtott javaslatukban szakszervezeti gárdák felállítását akarták elérni, egyébként épp a „köztársaság ellenes összeesküvésre” hivatkozva. Az Államvédelmi Osztály (ÁVO) 1946 decemberében tartóztatta le a Magyar Testvéri Közösség vezetőit. Ratkó Annának²² gárda-javaslatát a KSZB is támogatta. A szakszervezeti gárda a későbbiekben működött, de történetének megírása további kutatásokat igényel, jelenleg csupán az alábbi terveket ismerjük.²³

Ratkóék még 1946 decemberében kaptak felszólítást, hogy hozzanak létre védgárdát, de az üzemi bizottsági választások miatt erre nem jutott idejük. „A legutóbb leleplezett összeesküvés azonban annyira megváltoztatta a munkások hangulatát, annyira alkalmassá tette a talajt a védgárda megszervezésére, hogy mi magunk is legkedvezőbbnek tartottuk e pillanatot a mozgalom elindítására. Feltevésünkben nem is csalatkoztunk. Amidőn a kérdést a munkásság nyilvánossága előtt felvetettük, a védgárda alakítására vonatkozó javaslatunkat a legnagyobb lelkesedéssel fogadták úgy Pesten, mint a vidéki városokban, ahol erről volt alkalmunk beszélni.”²⁴

1000 fő jelentkezett 1947 áprilisáig, ők nem kisszámú szervezetet, hanem tömegmozgalmat akartak létrehozni 3-4 hét alatt. De akadtak problémáik is, hiszen az MKP vezetősége nem túlzottan örült az alulról jövő kezdeményezéseknek.²⁵ A fiatalok körében a felvonulásokkal stb. akartak sikert aratni, sok üzemben a szervezéssel

²² Ratkó Anna (1903–1981) 1927-ben lépett be Pesterzsébeten a textiles szakszervezetbe. 1942-től lett a Kommunisták Magyarországi Pártjának (KMP) tagja, 1945–1949 között a Textilipari Munkások Országos Szabad Szakszervezetének főtítkára, a Szakszervezeti Tanács, majd a Szakszervezetek Országos Tanácsának (SZOT) az elnöke. 1949–1950 között népjóléti, majd 1953-ig egészségügyi miniszter. Neve az abortusztilalom miatt vált ismertté. 1953-tól 1956-ig a SZOT főtítkára, 1957-től nyugdíjas, és az említett textiles szakszervezet tiszteletbeli elnöke. (<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC12527/12761.htm> letöltés: 2018. június 20.)

²³ PIL, MKP pártvezetés iratai.

²⁴ PIL, 274. f. 5. cs. 53. ö. e. Textilipari Munkások Országos Szabad Szakszervezete Budapest, V. ker. Vörösmarty u. 35. levele az Szervező Bizottságnak a szakszervezeti védgárda szervezése tárgyában, 1947. április 14. Az MKP KSZB április 22-i ülése.

²⁵ „[...] tudomásunkra jutott, hogy az R-gárda vezetői kifogásolják a mi szakszervezeti védgárdánk szervezését, mert attól tartanak, hogy az konkurenciát jelent az ő szervezetüknek. Ez a felfogás téves. Az R-gárda a pártszervezetek által kiválasztott legmegbízhatóbb munkásokból tevődik össze, létszámukat kizárólag bizonyos szolgálati keretek szabják meg. Nagy kiterjeszkedése, tömegmozgalmá váló átalakulásra nem törekszik. A védgárda ezzel szemben tömeg, mozgalom, (sic!) amelynek tagja lehet minden becsületes munkás, vagy munkásnő, aki úgy érzi, hogy a demokrácia védelmére határozottabb formában kell szervezkedni.” (Uo.)

idős, nagy tekintélyű mestereket terveztek megbízni. Ugyanakkor a szakszervezeti tagság előtt a védgárda szükségességét a következőkkel indokolták:

„1./ Kísérletek folynak a demokrácia fegyveres megdöntésének előkészítésére.

2. / Az összeesküvők a Vörös Hadsereg kivonulását várták a felkelés kirobbantására.

3. / A demokratikus rendőrség és honvédség keresztették az összeesküvők terveit, de a nép is részt kér a demokrácia védelméből.

4. / Olyan szervezett erőt kell felvonultatni, amely egyszer és mindenkorra elvegye az összeesküvők bátorságát mindenféle felkelési kísérlettől.”

Így a Magyar Testvéri Közösség perére hivatkozva feladatuknak a „demokrácia védelmét”, a hároméves terv biztosítását tartották, és „Megismerni és terjeszteni a demokratikus hazafiság gondolatát.” Ennek eszközeül a történelmet, a szabadságharcok és forradalmak, a partizánküzdelmek és a „partizán szellem”, a „Szovjetunió honvédő háborújának, és a magyar demokratikus külpolitikának az ismertetését” tartották. Az R Gárda feladatainál ők többet akartak: „Kinevelni az új szellemiségű, fokozottabb fegyelemhez szoktatott kollektív érzésű embert, aki a közösség érdekében a legnagyobb áldozatok és kockázatok vállalására is kész, testben és lélekben erős.” E mellett a felvonulásokon való részvételt is lényegesnek vélték, továbbá az üzemek ellenőrzésének a megszervezését a lopások elkerüléséért és szemináriumok szervezését. A tevékenységükben szerepet szántak a kiképzésnek is: lövészet, lovaglás, autóvezetés, kerékpározás, úszás, evezés, térkép alapján való tájékozódás a szabadban.²⁶

A védgárda főparancsnokának Ratkó Annát, a szakszervezet főtitkárát javasolták, a távollétében Döbrentei Károly²⁷ főtitkárhelyettest. A vezetőség tagjai a központi titkárok lettek volna, a többieket hivatalból akarták kiválogatni. Az ő irányításukkal egy Központi Parancsnokságot (KP) hoztak volna létre.²⁸ A szervezet a helyi csoport-

²⁶ Uo.

²⁷ Döbrentei Károly (1909–1986), textilipari munkás, 1940-től KMP-tag. 1944–1945-ben részt vett az újpesti ellenállási mozgalomban. 1945–1955 között a Textil Szakszervezet titkára, majd főtitkára. 1955–56-ban a SZOT titkára. 1956 novemberétől 1957 februárjáig karhatalmista, majd a Munkaügyi és a Könnyűipari Minisztériumokban több vezetői posztot töltött be. (<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03014/03501.htm> letöltés: 2018. június 20.)

²⁸ Ezen belül Dékány János a szervezéssel, Alpár László a neveléssel és a propagandával, Szőnyi Anna a nők szervezésével, Tamás István pedig az ifjúsággal, Bakanek János a sporttal foglalkozott volna. (PIL, 274. f. 5. cs. 53. ö. e. Textilipari Munkások Országos Szabad Szakszervezete levele az Szervező Bizottságnak a szakszervezeti védgárda szervezése tárgyában, 1947. április 14. Az MKP KSZB április 22-i ülése.)

tokra, fölöttük pedig az üzemekre épült. A helyi csoport parancsnokságát a KP jelölte ki, szervezete a központival kellett, hogy megegyezzen, és egy-egy jegyzőt is beállítottak, aki a nyilvántartásokat kezelte.

A nagyüzemekben üzemi védgárda parancsnokságot kellett létrehozni, minimum 25 tag esetén. A kisüzemek gárdistáit a helyi gárdacsoportok tömörítették. Tizenkét fős rajokat állítottak fel, három raj alkotott egy szakaszt, vagy csoportot, négy szakasz egy főcsoportot. Minden szakszervezeti tag gárdista lehetett, ha nem követett el vagyon elleni, vagy „demokráciaellenes” bűncselekményt. A belépőknek egy nyilatkozatot is alá kellett írniuk.²⁹

A felvétel után fogadalomtétel következett, igazolványt és egyenruhát kaptak, melynek a részei a galambszürke svájci sapka, ugyanilyen színű ing, sötétszürke nadrág vagy szoknya, öv, világoskék nyakkendő, textiles jelvény a szív fölött, és a sapkán. A rendfokozatokat a későbbiekben tervezték meghatározni.³⁰

Nem tétlenkedtek, ugyanis rögtön megrendeltek 1000 db formaruhát, ezeket a vállalatokkal tervezték megvásároltatni. A Partizán Szövetség is biztosította őket, hogy a Partizán Barátok Szövetségének a Marczibányi téren lévő lőtere a rendelkezésükre fog állni. E mellett propagandaanyagokat, előadókat kaptak, és egy „kommunista őrmestert” is, Hajdrik Imrét, akinek a menetelés és a különböző alaki elemek oktatása lett a feladata. Május 1-én már fel akartak vonulni. Lényegesnek vélték, hogy axvédgárda vezetése a szakszervezeten belül mindenütt a kommunisták kezében legyen, így olyanokra is kiterjedjen a hatáskörük, akik nem voltak MKP-tagok.³¹

Egy ilyen szakszervezeti gárda még több embert a kommunisták fegyveres szolgálatába állíthatott. 1947-re az MKP párthadserege kiépült, emellett a párt a különböző fegyveres szervezetekben is jelentős pozíciókat alakított ki. Több alkalommal az SZDP gárdájával együtt biztosították a két párt közös rendezvényeit. Majd 1948. május 1-jén már a szakszervezeti gárda is részt vett az ünnepségen.³²

²⁹ „Alulírott.....üzem dolgozója kijelentem, hogy önként csatlakozom a Textiles Szakszervezet védgárdához, mert így tudom legeredményesebben megvédeni a magyar köztársaságot, [sic!] annak összes demokratikus törvényeit a reakciós Horthys-ta [sic!] összeesküvők és mindenféle népellenes elemek felforgató törekvéseivel szemben.”(Uo.)

³⁰ Jelmondataikat is megtervezték: „Megvédjük a köztársaságot! Erő és Szabadság! Megőrizzük a békét! Halál a békebontó fasisztákra! A védgárda biztosítja a munkához a rendet! És a köszöntéseiket is: „Béke, Biztonság, Öröködj, Éberség, Küzdelem, Légy készen!” (Uo.)

³¹ Uo.

³² Szombaton egyesül a Beszkárt két üzemi pártszervezete. *Szabad Nép*, 1948. április 20.

ÖSSZEGZÉS

Az 1945-ben megszervezett kommunista rendezőgárda 1947-re a párt hadseregévé nőtte ki magát. A szervezés a korabeli közlekedési és kommunikációs viszonyok miatt is igen nehezen haladt, így a kezdeti időszakban a fővárosra és környékére korlátozódott. A vidéki alakulatok megszervezése és összefogása, egyenruhával való felszerelése, egységes kiképzése 1946 és 1948 között ment végbe. A Rendező Gárda igazából ekkor vált komoly párhadsereggé. A fegyveres kiképzés és a létszám mellett azt a tényt is figyelembe kell venni, hogy a korabeli honvédség nem rendelkezett például harckocsikkal, légierővel, stb. Ez és az MKP erős befolyása az egyéb fegyveres szervezetekben komoly „hátrszágot” biztosított a párt számára, nem is beszélve a szovjet haderő jelenlétéről, nem csak nálunk, hanem a környező országokban is. Ez alól az egyetlen kivétel, Jugoszlávia is (ekkor még) szövetségesnek számított.

A további események szempontjából lényegesnek bizonyult az 1947-es választás is, amelynek során az MKP választási győzelmével újabb jelentős pozíciókhoz jutott. A választásokat követően 1947. november 20-án egy közös MKP–SZDP RG vezető ülésen határozat született az összekötő bizottság felállítására, amely a hivatalos magyarázat szerint a gárdák közötti kölcsönös együttműködés célját volt hivatott szolgálni, valójában a szocdem szervezet bekebelezésének az első stációja volt.³³ Mindez már azonban egy következő tanulmány témája lesz...

³³ PIL, 274 f. 16. cs. 39. ő. e. Halas Lajos–Gerlóczi Géza (MKP RG)–Mérő Ignác–Poprády Pál (SZDP RG) Határozati javaslat. Budapest, 1947. november 20.